

ефективного використання власного емоційного інтелекту у процесі розв'язання професійно значущих завдань.

Література:

1. Дерев'янка С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2009. 20 с.
2. Зарицька В. В. Професійно-формувальні передумови розвитку емоційного інтелекту. *Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків : ХНПУ, 2009. Вип. 32. 215 с. С. 108–118.
3. Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності. Київ : Вища школа, 1987. 185 с.
4. Корнієнко І. О. Особливості саморегуляції поведінки особистості студента в ситуації неуспіху. Програма та тези Міжнародної науково-практичної конференції «*Психолого-педагогічні аспекти розвитку майбутнього фахівця*» (19–20 червня 2009 р.) / за заг. ред. к. психол. н., доц. Євдокимової. Миколаїв : Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського. 2009. 92 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-619-8-45>

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РІВНІВ

Кременчуцька Маргарита Костянтинівна

*кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психодіагностики та клінічної психології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Сучасні вимоги до якості підготовки фахівців гуманітарного профілю актуалізують проблему розвитку соціального інтелекту як більш широкого психологічного феномену, який включає в себе не лише розуміння емоцій, а й знання соціальних норм, стратегічне планування міжособистісних стосунків, розуміння соціальних підтекстів, рольову гнучкість та вміння конструктивно вирішувати конфлікти. Емоційний інтелект у цій структурі виступає його ключовим внутрішнім компонентом – своєрідним «двигуном», що

забезпечує розпізнавання, розуміння та регуляцію емоцій, необхідних для ефективної соціальної взаємодії. Саме така інтеграція дозволяє особистості не тільки відчувати емоційний стан іншої людини, а й успішно прогнозувати її поведінку, адаптуватися до соціального контексту та досягати конструктивних результатів у спілкуванні.

У контексті пріоритетів сучасної освіти, спрямованих на формування soft skills, гармонійний розвиток соціального інтелекту з опорою на емоційний інтелект набуває особливого значення як необхідна умова підготовки психологічно зрілих, комунікативно компетентних і конкурентоспроможних фахівців гуманітарного профілю.

У сучасній українській психології соціальний інтелект розглядається як самостійний, але тісно пов'язаний із загальним інтелектом феномен, що забезпечує ефективність спілкування, розуміння людей і успішну соціальну адаптацію особистості. За визначенням О. Матеюк та Ю. Суходолі соціальний інтелект є індивідуально психологічною здатністю, яка реалізується в соціальному сприйнятті, спілкуванні та взаємодії і включає розуміння людей, їхніх мотивів, почуттів та міжособистісних ситуацій [4].

Для професій «людина – людина» (зокрема практичні психологи, педагоги, соціальні працівники) соціальний інтелект розглядається як ключова професійно важлива якість, що визначає якість спілкування, розуміння клієнта та професійну адаптацію [2; 3; 5]. Емпіричні дослідження показують, що вищі показники соціального інтелекту корелюють із такими компонентами емоційного інтелекту, як емпатія, розпізнавання емоцій інших, управління емоціями і самомотивація. Це свідчить про те, що емоційний інтелект виступає важливим емоційно-чутливим базисом соціального інтелекту: ефективна соціальна взаємодія неможлива без адекватного сприйняття, розуміння та регуляції емоційних сигналів партнера [1].

Незважаючи на кількадесятирічну історію вивчення цього феномену, коло наукових праць, присвячених його динаміці в контексті зміни освітніх рівнів особистості, залишається недостатньо широким, що й обумовило актуальність дослідження.

Теоретично значущим для розуміння динаміки соціального інтелекту є питання освітніх рівнів особистості. Згідно із законодавством України, освіта охоплює кілька рівнів – від початкової загальної до вищої та післядипломної, – кожен з яких формує певні інтелектуальні якості особистості та створює умови для збереження й розвитку її духовної культури і професійного світогляду. В контексті проведеного дослідження принципово важливим є розмежування базової вищої освіти (рівень бакалавра), вищої освіти (рівень спеціаліста або магістра), а також категорії післядипломної освіти,

що забезпечує спеціалізоване вдосконалення і оновлення професійних знань та навичок.

Динаміка розвитку соціального інтелекту тісно пов'язана з проходженням особистості крізь ці рівні, оскільки кожен з них розширює коло соціальних взаємодій, збагачує досвід і формує нові компетентності. Особливого значення набуває ступінь освіти для представників «людинознавчих» професій, де соціальний інтелект є не просто бажаним, але необхідним професійно важливим утворенням.

Об'єктом дослідження стали 140 осіб, розподілених на три ключові групи: студенти-психологи 2-го курсу (бакалаврат), магістранти (вища освіта) та вчителі гуманітарних дисциплін із різним стажем роботи. Емпіричне дослідження, проведене на базі Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова охоплювало три групи учасників загальним обсягом 140 осіб: студенти-психологи 2-го курсу (бакалаврат) (45 осіб, 32% вибірки), магістранти (2 ступінь вищої освіти) (60 осіб, 43% вибірки) та вчителі гуманітарного профілю із різним стажем роботи (35 осіб, 25% вибірки). Для діагностики використовувалися: тест Дж. Гілфорда і М. Салівена «Діагностика соціального інтелекту», методика «Шкала емоційного відгуку» А. Меграбяна і Н. Епштейна. Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою програми SPSS22.00.

Аналіз результатів тесту соціального інтелекту виявив низку характерних закономірностей. Усі три групи демонструють найвищі показники за субтестом «Історії із завершенням», що вимірює здатність передбачати подальші вчинки людей на основі аналізу реальних ситуацій спілкування. Найнижчі показники в усіх групах зафіксовані за субтестом «Історії з доповненнями», що діагностує здатність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії та осмислювати поведінку людей у цих ситуаціях. Ця закономірність свідчить про те, що випробовувані успішно виконують завдання лінійного прогнозування, проте мають суттєві труднощі з цілісним, системним аналізом міжособистісних ситуацій. Вказана особливість інтерпретується як прояв фрагментарного, або «кліпового», мислення – феномену, що формується під впливом телебачення та інтернет-середовища і виражається у нездатності пов'язувати розрізнені факти й явища в цілісну картину, утримувати в свідомості розгорнутий контекст соціальної взаємодії.

Відсутність цілісності сприйняття соціальних ситуацій є серйозним обмеженням для фахівців, чия робота вимагає тонкого розуміння динаміки міжособистісної взаємодії.

Порівняльний аналіз між групами показав, що показники студентів з неповною та базовою вищою освітою є близькими між собою:

різниця між середніми значеннями не перевищує 0,2 бала, а середнє значення композитної оцінки становить відповідно 3,09 та 3,03. Обидві групи демонструють середній рівень соціального інтелекту з тенденцією до середньосильного за першим субтестом і до середньо-слабкого за четвертим.

Суттєво відрізняється від цих груп третя – вчителі, які проходять курси підвищення кваліфікації: їхня композитна оцінка становить 2,73, а по окремих субтестах результати впритул наближаються до середньослабких (субтест «Вербальна експресія» – 2,88; «Історії з доповненнями» – 2,55). Такі дані вказують на наявність елементів професійної деформації в групі вчителів, пов'язаних із тривалим стажем роботи (в середньому 15–25 років) та хронічною емоційною перевантаженістю. При особистих бесідах у представників цієї групи спостерігалася педагогічна індиферентність, що виражалася в емоційній сухості та байдужості.

Результати методики «Шкала емоційного відгуку» підтверджують виявлену тенденцію. Студенти з неповною вищою освітою мають середній показник 5,04, студенти з базовою вищою освітою – 5,44 (найвищий серед груп), вчителі – 4,94 (найнижчий). В усіх трьох групах рівень емпатії відповідає середньому, проте в групі вчителів він є найнижчим, що додатково свідчить про емоційне виснаження та зниження здатності до співпереживання. Емпатія є ядром комунікації та одним із найважливіших чинників успіху в педагогічній і психологічній діяльності, а її недостатній розвиток безпосередньо обмежує якість фахової взаємодії.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що динаміка розвитку соціального інтелекту у вибірці не демонструє очікуваного зростання зі збільшенням освітнього рівня: у групі практикуючих учителів з найбільшим практичним досвідом зафіксовані найнижчі показники за всіма методиками. Це свідчить про те, що накопичення педагогічного стажу саме по собі не гарантує розвитку соціального інтелекту і може супроводжуватися його зниженням унаслідок емоційного виснаження та розвитку професійних деструкцій.

Отже, існує нагальна необхідність розроблення цілеспрямованої корекційно-розвивальної програми, орієнтованої як на студентів, у яких тільки формується професійний світогляд, так і на досвідчених фахівців. Така програма має бути спрямована на розвиток соціального інтелекту й окремих його компонентів – здатності до розуміння поведінки, емпатії, соціально-когнітивної гнучкості – та включатися до освітнього процесу як на рівні вищої школи, так і в системі підвищення кваліфікації педагогічних і психологічних працівників.

Література:

1. Івашкевич Е., Співак В. Інтелект, соціальний та емоційний інтелект: співвіднесення понять у сучасній психології. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». 2023. № 61. С. 9–29. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2023-61.9-29>

2. Каплуненко Я. Ю. Особистісні чинники розвитку соціального інтелекту у фахівців соціономічних професій : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Інстит. психол. імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 262 с.

3. Кременчуцька М. К., Каменська Н. Л. Рівень соціального інтелекту як прогностична компонента професійної успішності студентів. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Сер. : Психологія.* 2016. Том 21. Випуск 1 (39). С. 98–107.

4. Матеюк О., Суходоля Ю. Соціальний інтелект: психологічний феномен та теоретична проблема. *Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки.* 2021. Випуск 11. С. 113–123. <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.15>.

5. Яновська Т. Соціальний інтелект у структурі професійно важливих якостей психолога. *Психологія та особистість.* 2022. (2), 153–168. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.2.265494>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-619-8-46>

РОЛЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У ФОРМУВАННІ SOFT- ТА МЕТА-SKILLS МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Лавринович Олена Анатоліївна

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та педагогіки,
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі технологічного розвитку кар'єрний успіх та самореалізація майбутніх фахівців визначається не лише володінням сумою знань, а вмінням мобілізувати внутрішні ресурси в непередбачуваних обставинах. Масштабна автоматизація, яка поступово витісняє алгоритмізовані функції, актуалізує потребу в фахівцях, спроможних виявляти відповідальну суб'єктність там,